

ԱՏԼԷՐ

ՄԱՀՈՒԱՆ ՊԱՏԻԺ...

“ԿԻԹԵՄՊԵՐԿ,”

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

Թ Ի Ի Ծ

Կ. ՊՈԼԻՍ

Տպգր. ԿԻԹԵՄՊԵՐԿ

1911

894. 35

Կ-19

ՄԱՀՈՒԱՆ ՊԱՏԻԺ...

Ա.

Ժողովուրդը կը սպասէ Սուլթան Պայազխի հրապարակին վրայ: Երիտասարդ, ծեր, տղայ ու աղջիկ, կին ու ալը, աղքատ ու ունեւոր խոնուած կը սպասու:

Եւ ամբոխը կը չնչէ. լուռ է, բայց կը մոլտայ, թաւ, լայն մոլտոցով մը: Զիւնախառն մրրիկը սանձարձակ թափով մը ձերմակ կը թքնէ ամբոխին վրայ:

Եւ ամբոխը, մռայլ ու խոժոռ, վիթխարորէն կը ծփայ, լայնօրէն կը տարուբերուի և հսկայօրէն կը հեւայ, խուլ կը չչնչայ: Կ'սպասէ ան...

Երկու ժամէն աւելի է...

— Ի՞նչ եղան, ինչո՞ւ ուշացան:

— Ուր որ է կուգան:

— Այս ի՞նչ սոսկալի մրրիկ է. երկինքը ինչու կառուղի է, ժամանակը դառաւ:

— Է՛հ, ոչինչ. այդ աւելի աղէկ է... աւելի լաւ, թող մանչայ, թո՛ղ պայթեալու չափ վիշէ:

— Ինչո՞ւ:

— Ինչո՞ւ... հը՛, հը՛, ինչո՞ւ:

Զխօսեցաւ: Ատամները պինդ պինդ սեղմեց: Խօսակիցը նայեցա՛ւ, հասկցաւ և ինչ որ բան մըմտաց քթին տակէն ու թափահարեց ազտօտ մօրուքը... լուեց...

Անցան բոպէներ, երկար, մաշո՛ղ բոպէներ:

* 2 *

— Եկան, եկան...

Փողերու ու թմրեկներու որոտը մէկ անգամէն ցնցեց միջնորդարը, եւ քարականացուց զայն: Թմրեկի թաւ որոտը կը թրթռայէր մարդոց լերթն ու թօքը:

Ամբոխը խոյացաւ. ճիչ, աղաղակ, գոռոււմ գոչում, հայհոյանք. անէծք, լինող, ելլող, ցեխեղու մէջ թաւալող, իրարանցում ու խուճապ...

— Դէպի դժուար, դէպի թարալսք:

— Դուռնէն պիտի անցնին... մեծ դուռնէն:

Ամբոխը մակընթացաւ, հոսեցաւ, դիզուեցաւ, ուռեցաւ, լեռնացաւ ու անցքին երկու կողմը պատնէշացաւ:

Նուազը կ'որոտայ... սուրները կը փայլին...

— Ճանապարհ... ճանապարհ...

— Ճանապարհ, ձգեցէ՛ք անցնին...

— Ե՛տ, ե՛տ, կը խնդրեմ, ե՛տ քաշուեցէ՛ք, ետ...

— Դուք խօսք չէ՞ք հասկնար, ի՞նչ է, բացուեցէ՛ք:

Ամբոխը կը մռնչէ, կ'ալեծուփի, կը փրփրի և նեղ անցքէն հազիւ կ'անցնին փողհարները և մէկ յիմնակ զօրք:

— Կեցէ՛ք, լսուեցաւ խալոտ ձայն մը. սուրը պաղ ցոլաց կայծակնաձեւ: Զինուորներն ու փողհարները արձանացան: Նուազը կ'որոտար, անվերջ կ'որոտար և զոյգ զոյգ կ'անցնին երիտասարդներ, մատաղ կեանքեր, ձեռք ձեռքի բռնած, մէյմէկ կապոց մէջքերնուն կապած: Ամբոխը յուզուած է. ամբոխը զսպուած կը մռնչէ. փողերը կը հնչեն, թմրեկները կ'որոտան և մատաղ կեանքեր զոյգ զոյգ, ձեռք ձեռքի կ'անցնին, անվերջ կ'անցնին:

— Զաւակ... զաւակ:

Սրտին կորիզն էր որ պոկուեցաւ, պատուեց ու դուրս թաւ արիւնշաղաղ:

— Զաւակ, ա՛խ զաւակ, թողէ՛ք, թողէ՛ք:

* 3 *

Թրքուհի մըն էր. երեսը բաց, մազերը ցիր ու ցան, մուցեր էր ամօթ ու նամէհրամ. յուսահատ կը ձեղքէր ամբոխը, կը հրէր, կը ձանկրատէր:

— Զաւակ...

Եւ զաւակը բարձրատակ ու վայելչակազմ արցունք կը փայտէր. ու անցաւ:

— Անցա՛ւ, գնաց... թողէ՛ք... զիս ալ մեռցուցէ՛ք... ի՞նչ ընեմ... ինչո՞ւ ապրիմ...:

— Հանգիստ հանրմ, հանգիստ, Աստուած ողորմած է, շուտով ետ կը դառնայ, մի յուսահատիր...

— Ետ կը դառնայ... ո՞վ ըստ, ո՞վ. սո՛ւտ է սուտ. հոն գացողը ալ ետ չպիտի դառնայ... իմացէ՛ք աս, ալ չպիտի գան...

— Մինակ քուկինդ չէ, հանր՛մ, մինակ քուկինդ չէ. տես մէյ մը, նայէ սրքա՛ն ևն որքա՛ն:

— Ամենքն ալ, ամենքն ալ պիտի երթան ու մէյ մըն ալ չպիտի գան... վերջացա՛ւ, վերջացաւ, ա՛խ հոգիս, ա՛խ կտրիճս, կորաւ կորաւ... աս ի՞նչ կրակ է, ի՞նչ ցաւ է, ի՞նչ կ'ուզեն... իրենք թող երթան. ի՞նչ իրաւունք ունին, անաստուածներ. ես եմ ծներ, ես, ա՛խ, ա՛խ...

Զեռքերը չորցած կուրծքին կը զարնէր ու ճշարույթով կը հառաչէր և մերթ կը հեկեկար. «Ի՞նչ իրաւունքով, ո՞վ իրաւունք տուաւ, թո՛ղ իրենք երթան»:

— Մէհմէտ, չմոռնաս, հա՛ տես չմոռնաս, չո՛ւտ չո՛ւտ գրէ անպատճառ... տէ՛ երթաս բարով. ողջ առողջ պիտի դառնաս միայն քիչ մը զգոյշ եղիր, տէ՛ հայտէ՛. գրկեցին զիրար, համբուրուեցան, եղբայրներ էին:

— Գրիգոր, մայրդ տեսա՛ր քիչ մը առաջ, հոս կեցած էր, ի՞նչ եղաւ, ո՞ւր գնաց:

— «Տեսայ, տեսայ». զսպուած յուզմունքով և կեղծ անհոգութեամբ մը ձայնեց ու անցաւ:

— Էյ, Ալի, ծօ՛, հոս հայէ մէյ մը. ի՞նչ է գլուխդ կախէր կ'երթա... ր՞. երեւի սիրտդ կը նեաէ կոր, տո՛ւր ձեռքդ հայիմ: Մի վախճա՛ր, մի՛:

— Խնկթ-խնկթ մի խօսի՛ր, վախցո՛ղ գտար: Շուտով քուկին կարգդ ալ կուգայ:

— Թո՛ղ դայ վախցո՛ղ կայ... ձրի կեր խմէ, ի՞նչ տեղեր պիտի տեսնես, պա՛, պա՛:

— Հա՛ պիտի տեսնեմ, ի՞նչպէս չէ. ա՛ս ալ զիտե՛ս. աջ ձեռքին ցուցամատովը ուժգին հարուած մը տուաւ կուրծքին և ձախ աչքը կկոցեց, — ա՛ս կը մոռնաւ տաք տեղէն մեծ մեծ կը ջարդես... տէ՛ մնաս բարով:

— Երթաւ բարով. ետ դառնալուդ ի՞նչ քէֆ պիտի ընենք հա՛. մի վախճար ծախքը իմ վրայ, հո՛ն, գիտես հա՛. զայն ալ կը կանչենք, հէ՛, աչքդ խածեր է չէ՛.

Մէհմէտ երազկոտ ժպտաց և ընկերաբար զարկաւ խօսակցի ուսին.

— Դէ՛, դէ՛, մի կորսնցներ ինքզինքդ, դուն ողջ գարծիր, միւսը դիւրին է, տէ՛ հայտէ:

Մահմէտ յիշեց ակնարկուած կնոջ գիրուկ մարմինը, կակուղ ազդերը, ախորժիկի ջերմութիւնը... հաճելի կիրքը խլրտած անոր ներսիդին. բայց բաժնուելու անհրաժեշտութիւնը լեցուց անոր հոգին տաղտկութեամբ և ան ախրութեամբ հեռացաւ, չլսելով ընկերոջ մնացած կատակաբանութիւնները:

— Այէքօ՛...

Բառ չէ՛ր, հնչիւն չէ՛ր, այլ սիրտ մըն էր որ խորտակուեցաւ ջարդ ու փշուր եղաւ:

— Այէքօ՛, կրկնեց նուազով, դողդոջ ձայն մը ու լռեց.

— Էլէնա՛, ա՛խ Էլէնա՛, ի՞նչ եղար, ուշքի եկո՛ւ... իրարանցում մը փրթաւ. ի՞նչ կայ, ի՞նչ պատահեցաւ չեմ գիտեր... շուտ շուտ օձիկը բացէ՛ք քիչ մը:

— Ըսկատին ձիւն դրէք... ձիւնով չփեցէք, բան չկայ, բան չկայ, խնդճը... մարեկեք է եկեր վրան:

— Ա՛խ, Էլէնա, ի սէր Աստուծո՛յ...

— Քիչ մը բացուեցէք, թէղ օդ տանէ:

— Ա՛խ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, միմեաց պառաւած կզակ մը:

— Քիչ մը ետ քաշուեցէ՛ք, գոչեց մարմնեղ և և բարձրահասակ մարդ մը, չնս տեսներ մարդ Աստուծոյ... ի՞նչ կայներ ես ապուշի պէս, քիչ մը ետ չերթա՛ս:

— Զանք ըրին և քիչ մը ետ քաշուեցան. դեռատի աղջիկ մը, հաղիւ 18 տարեկան. ինկած էր երիտասարդի մը ծունկերուն վրայ, աչքերը կխտաբաց, դէմքը տժգոյն, ձիւնի պէս ձերմակ, փոքրիկ բերանը սեղմած. օձիկը քիչ մը քակուած էր երեւան հանելով գեղեցիկ պարանոց մը ու փզոսկրակերտ կուրծքին վերին մասը. հաղիւ կը շնչեր և կուրծքը մեղմութեամբ կ'ելլար ու կ'իջնէր իր երկու փոքրիկ ուռուցիկներով, իր երկու փոքրիկ, քնքոյշ ցայտումներով:

Երիտասարդը ձիւնով կը չփէր անոր ճակատը և մեղմօրէն կը չչնչար անոր ականջն ի վար:

— Էլէնա՛, հոգիս, ախ Էլէնա՛, աս ի՞նչ ըրիր բաւական է, սթափէ՛:

Էլէնան աչքերը բացաւ. նայեցաւ չորս դէն, հասկըցաւ, չփոթուած, ամօթահար ոտքի ելաւ: Զգաց ձեռքերուն վրայ ջերմ ջերմ համբոյցներ և արդէն Այէքոն չկար, գնաց:

Ամէն բան կազմ ու պատրաստ է. կանոնաւոր շաքերով կեցած է դօրքը: Մետաքսեայ կարմիր դրօշը կամաց կամաց կը ձերմկնայ ձիւնէն: Ամբոխը կ'եռայ ամբողջովին ձերմկցած տեղացող ձիւնէն: Աղմուկ ու շփոթ.

— Հիմա կ'երթան, 6 չողենաւ պատրաստ կ'սպասէ ծովն ալ ի՞նչ քիչ է.

— Ինչո՞ւ կեցեր են այս ձիւնին տակ, ինչ բանի կ'սպասեն:

— Չգիտեմ, երեւի բան մը կայ. հէ՞:

— Հոս ցուրտ. հո՞ն, գիտե՞ս ինչ տաք է. եղեր, ատանկ կը գրեն կոր:

— Ա՛խ, խեղճեր, բաներնին գէշ է, գէշ:

— Նայի՛ր, քանի հոգի կուլան, մայր, հայր, քոյր, սիրուհի, նշանած, կին ամէն բան կայ, դժուար է, դժուար:

— Ո՞վ գիտէ քանի հոգի, քանի ընտանիք սեւ պիտի կապեն:

— Սեւ թէ կարմիր:

— Ախ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ով իրաւունք տուաւ ո՞վ, կը շարունակէր մըմալ պատաւած կղակը.

— Թող իրենք երթան, կը հաւաքէր թրքուհին:

— Սո՛ւս, սո՛ւս, եկաւ, ո՞վ է ո՞վ. հոն, նայէ հոն, անիկա՞ է, սո՛ւս, սո՛ւս, մի սեղմիր, շունչս կը բռնուի կոր. քիչ մը կամայ, վայրենի՞ ես, ինչ է, սո՛ւս, պիտի խօսի.— ո՞վ է խօսողը. ո՞վ է. նախարարը... ան է, ան, սո՛ւս, լեցէք, նախարարն է. պատերազմական նախարարը. պիտի խօսի. հա՛, տես բարձրացաւ, դըռխը չնս տեսնար կոր, հո՛ն, հո՛ն:

— Սո՛ւս, սո՛ւս:

Ժխորը նախ մէկ երկու վայրկեան բարձրացաւ, ապա երթալով նուազեցաւ և տիրեց մեռկային լուծիւն մը: Միայն անընդհատ տեղացող ձիւնին մեղմիկ իշշոցը կը լսուէր հովանոցներուն վրայ:

— Սիրելի զաւակներս, չարժեցաւ նախարարին պիտառն մօրուքը, սիրտս լեցուն է ուրախութեամբ ձեզ այսպէս զուարթալէմ տեսնելուս, պատրաստ զո՞ւռելու մեր սրբազան հայրենիքի պատուին ու փառքին: Ձեզմէ իւրաքանչիւրը երջանիկ պիտի չղգայ իրեն այս պիտի վսեմ պարտականութեան մը ներքեւ զանուելու և

չեմ կասկածիր որ այդպէս ալ կ'զգաք: Ես ձեզի կը նախանձիմ, արդարեւ կը նախանձիմ. եթէ պաշտօնս ու ծանր պարտականութիւններս արգելք չըլլային, այժմ ես ձեզի հետ էի, ասոր կրնաք հաւատալ և անշուշտ կը հաւատաք:

«Դէ՛, սիրելի զաւակներս, գացէ՛ք դէպի փառքի և պառուի ասպարէզը: Սիրեցէ՛ք զէնքը. ամեն քաջ զինուոր պիտի պիտի սիրէ իր զէնքը: Ձեր վրայէն անպակաս պիտի ըլլայ Բարձրեային ամենաողորմած հովանաւորութիւնը և մեր հրեշտակասիրտ թագաւորին, Նորին Վեհափառ Սուլթանին հայրական խնամքն ու սէրը. դէ՛ բարի ճանապարհ»:

— Ուռա՛, ուռա՛, կեցցէ Օսմանյիութիւնը, կեցցէ Վեհափառ Սուլթանը, կեցցէ՛ նախարարը. ուռա՛:

— Պատրա՛ստ որոտաց հրամանատարին թաւ ձայնը.

— Պատրա՛ստ, պատրա՛ստ կրկնուեցան յաջորդաբար սպաներու, ենթասպաներու հրամանը:

— Մա՛ռչ:

Որոտաց նուագը, չարժեցան չարքերը, դրօշակը ծածանեցաւ. լաց, կոծ, աղաղակ և ուռաներ...:

Բ.

Թնդանօթներն են որ միայն կը խօսին իսկ մարդիկ անխօս կը մոռնին:

Տրախիկ, իլացուցիչ որստով դուրս կը թռչի չիկացած գնդակը, հրային աղէղ մը դժելով կ'իյնայ աւազին մէջ տոկալի թափով մը և կը պայթի. բոցախառն աւազը կը վիժէ չորս դին և կ'իյնան, չարքերով կ'իյնան անխօս, անմուանջ կը փռուին:

Բայց ոչինչ:

— Յառա՛ջ, դէպի յառա՛ջ. և յառա՛ջ կը նետուին:

Արեւը կ'այրէ, թնդանօթները կ'որոտան, ուռմաները կը պայթին, բոց կը վիժեն, մահ կը սփռեն—յառաջ—և մարդիկ ոչխարացած, գինովցած յառաջ կը նետուին, միշտ յառաջ և կ'իյնան, շարքերով կ'իյնան, հարիւրներով: Թնդանօթները պղնձակուռ վիշապօձերու պէս սեւ ու ահարկու հուր ու ծուխ կ'արտաշնչեն. վայրկեան մը թանձր ամպերով կը վարագուրէ ամէն ինչ, մարդիկ ոչինչ կը տեսնեն, բայց կըր մղումով մը յառաջ կը նետուին անորոշին ու անյայտին գիրկը ու կը փռուին շարքերով, ու անոնց դիակներուն վրայէն կոխկռտելով կ'անցնին յաջորդ շարքերը... Յանկարծ թեթեւ հովէ մը կը քշուին ծուխի ամպերը—թշնամի կողմերը կը գտնեն գիրար դէմք դէմքի. յաժկարծակիի եկած վայրկեան մը կը կենան, կը դիտեն գիրար խոշոր ճերմակ կատաղի աչքերով և յեղակարծօրէն սոված դայերու ունոցով կը նետուին իրարու վրայ, այլ եւս գէնքը գործ չունի, կ'ըմբշտամարտեն: Ոտք, ձեռք, մասներ ու ակռաներ... ակռաներ. չրթունքները ետ կը քաշուին և ակռաները դուրս կ'իյնան... Իրարու կը պլլուին, կը կենան, կը թաւալին, կը կանգնին, կը հեւան ու կրկին կը թաւալին և կը կծոտեն գիրար. խածնել, խածնել... ամէն ոք տեղ մը կը փնտռէ խածնելու, կծոտելու, կրծկաւ, բզկակելու... Օ՛ սարսափելի է, գիրար կը յօշոտեն, գիրար կը խեղդրտեն: Անոնք մարդիկ չեն... չունեն են... բորենիններ են անոնք, բորենիններ. նայեցէք աչքերնուն, ատոնք մարդկային աչքեր չեն. իսկ ակռաները, երկար, սուր. միթէ՞ մարդիկ այդպէս ակռաներ ունին. ո՛չ, երբեք երբեք... անոնք չունեն են, բորենիններ կամ դայեր...

Ահա՛, տեղ մը իրարու վրայ կը կոյտանան, կը բլրանան, կ'եռան ու օձերու պէս գիրար կը խածնեն. թշնամի բարեկամ չկայ, չեն ճանչնար. մի՛ս կենդանի, տաք միս և բաւական է. կծոտէ՛, խած՛. և միսերը

կը բզկատուին ոսկորներուն վրայէն, արխնոտ բերաններ կը մոնչեն, կը խռռան, կը ֆստան... անոնք մարդիկ չեն, անոնք չունեն են, բորենիններ:

Ալեհեր ծերունի մը կռնակին վրայ տապալած, կը ճգնի բարձրանալ, կը թփրտայ տաղնապալից բայց զո՛ւր. կուրծքին չոքած թշնամին իր սուր ժանիքները խրեր է կոկորդին մէջ ու վառիւրի մը պէս կառչեր կուրծքին: Ծերուկին աչքերը կ'ոլորին, ճերմկուցները կը դառնան, դէմքը կը կապտի... վերջին ճիգը կ'ընէ, կ'ուզէ ոստնու և ահա շնչափողը դուրս կը քաշուի թոքերէն. արեան ջերմ հոսանք մը ուժղնօրէն կը պոսթկայ կը զարնէ, կարմիր կը լուայ թշնամին դէմքը, որու բերնէն կը կախուի շնչափողը, նորաբոյս պիտերէն կը կաթկթէ չոգիացող արիւնը: Ան գո՛հ է, շատ գո՛հ, ուրախ կը նայի ոտքերուն տակ ջղացնցող յօշոտած թշնամին... օ՛ շատ գո՛հ է...: Բայց մարդ չէ՛. շատոնց մոռցեր է իր մարդկային անցեալը. այժմ չուն է և ինք եւս կ'զգայ որ մարդ չէ և ուրախ է... շատ գո՛հ...:

Դ.

Գիշեր է. եւս գիշեր, լո՛ւռ ու խոր... բանակը փռուեր է ջրհորի մը շուրջը՝ պսակուած արմաւենիներու փունջով մը:

Ամէն բան լուռ է. լուռ են թնդանօթները. լուռ են նոփոցները. լուռ են մարդիկ. լուռ են թմբուկները ու փողերը: Կը քնանան. բայց այդ քուն չէ այլ անբաշխ քուն. կուռ են. սպաններ մորթեր, բզքտեր, կծոտեր և այժմ անզգայ ինկեր, որպէսզի վաղը երեսն նորէն ջարդելու, յօշոտելու, պատառատելու ի փառս հայրենիքի:

Հոս հոն կիսավառ խարոյկներուն վառ կ'եռան խոշոր կաթնասները. առաւօտեան կերակուրը կ'եփի. առատ, անդարար: Բարձրեալին ամենաողորմած հովանաւորութիւնը և վեհափառ թագաւորի հայրական խնամքը անպակաս է բանակի վրայէն. ու առատ է կերակուրը. առատ է հացը:

Բանակը կուշտ ու գոհ կը քնանայ, և անոր շուրջը կը հսկեն արթուն պահակները:

Բանակէն 200 քայլ հեռու կեցած է Հափըզը. երկայնահասակ ու նիհար զինուոր մըն է, չափէն դուրս երկայն վզով և փոքրիկ երկայնաւուն դգմածեւ գլուխով: Դէմքը պզտիկ էր ցամքած. քիթը լայնանիստ և տափակ: Քիթին երկու կողմերը հաղիւ կը նշմարուէին կապոյտ-կանաւուն աչքերը:

Հափըզ իր ընկերներուն մէջ ճանչցուած է որպէս միամիտ. բարի, ուրախ և քաջ զինուոր մը. իր քիչ մը չափէն աւելի միամտութեամբ չատ անգամ կը զուարճացնէր և կատակներու առիթ կուտար ընկերներուն, որոնք կը սիրէին զայն, կը խնդային վրան ըսոյց երեք չէին ծաղրէր, մինչև իսկ կը յարգէին:

Այժմ Հափըզը պահակ կեցած էր: Երեք օր շարունակ կուտէր էր, երեք օր աչքը չէր գոցեր և այժմ երբ բանակը կը քնանար, ան ստիպուած էր արթուն մնալ և հսկել, մինչև որ իր ժամանակը լրանայ, ուրիշ մը փոխարինէ իրեն: Ահա այն ատեն ազատ է քնանալու, պառկելու: Բայց այժմ արթուն պէտք է մնալ. ուշադիր հսկել և կուտիլ, սրայքարիլ ամենավտանգաւոր թշնամիի՝ քունի դէմ, որ յամաւորէն կը յարձակէր Հափըզին վրայ. երբեմն կը նահանջէր աւելի զօրեղ և անդիմադրելի կերպով յարձակելու համար: Եւ Հափըզ իր ամբողջ կարողութեամբ կը դիմադրէր զայն. խուլ պայքար մը տեղի կ'ունենար երկուքին մէջ. մերթ մէկը կը յաղթէր ու կը վանէր միւսը, մերթ միւսը:

Ահա Հափըզի գլուխը կամացուկ մը խոնարհեցաւ կուրծքին. ամբողջ մարմնով տատանեց, երեւոյց և յանկարծ սթափեցաւ, աչքերը բացաւ, ուղղուեցաւ, հրացանին կոթը գետին զարկաւ. սնդորէն լարեց ճակատին ջիղերը, վեր քաշեց յօնքերը «Արթուն պէտք է մնալ՝ արթուն». բարձրաձայն հաղաց և լսելի ձայնով մըրմնջած «արթուն արթուն». քիթին տակէն երգ մը եղանակեց, քանի մը քայլ առաւ և նորէն կեցաւ:

Նայեցաւ չորս դին, ոչինչ չէր երեւնար, միայն ետին բանակին խարոյկներուն նստած կրակը լսոյ ազօտ փունջեր կը ցանէր հոս հոն. իսկ արմաւենիներու պսակը հաղիւ կ'ուրուագծուէր մութ անսահմանութեան մէջ: Ուրիշ որ և է բան չէր երեւար: Իսկ վերը, մութ, սեւ երկնքին վրայ կը փայլէին աստղերը: Հափըզ դէմքը վերցուց և սկսաւ նայիլ ուշագիւր «Ինչո՞ւ աստղերը այսքան մօտ կը փայլին հոս» հարցուց Հափըզ ինքնիրեն: Եւ ուրախացաւ այս անակընկալ հարցին վրայ. աշխատեցաւ մտածել, աւելի լարել ուղեղը որպէսզի վերջնականապէս յաղթէ քունը, բայց մտքերը կամաց կամաց անորոշացան, մշուշացան, հաղեցան և ինչ որ յեղեղուկ, տարօրինակ մտապատկերներու փոխուեցան «Աստղերը սկսան շրջանաձեւ իրարու ետեւէ վազել պանայ, ահա անոնցմէ մէկը, խոշոր փայլուն աստղ մը յանկարծ փրթաւ հօսանքէն և սոսկալի ոյժով նետուեցաւ դէպի ցած, և ինկաւ Հափըզէն քանի մը քայլ հեռու, Հափըզ սարսուփած նայեցաւ հոն և տեսաւ խոշոր տապալած կաղնի մը որ կ'այրէր, կը ճարճատէր. Հափըզին ծանօթ էր ծառը. այժմ, իրենց գլուխն մօտ, բլուրի մը վրայ կայծակէն զարնոտած, կիսալրուած կաղնին էր»: Հափըզի գլուխը ծռեցաւ դէպի աջ և ապա անշարժ ինկաւ կուրծքին վրայ և անոր թուեցաւ թէ բարձր տեղէ մը զլսիլար կը գլորուի. Հափըզ ցնցուեցաւ, արթնացաւ, հասկցաւ որ յաղթուելու վրայ է և վճռեց չյաղթուիլ: Երբեք, եր-

բեք, ոչ մի գնով. չէ՞ որ մահուամբ կը պատժուին քնացած վիճակի մէջ գտնուած պահակները. չէ՞ որ ինքը այդ շատ աղէկ գիտէ. դեռ անցեալ օր, առաւօտեան գնդակահարուեցան երեք զինուորներ, ինքն ալ գնդակահարողներէն էր... Խեղճ է ի՞նչ է, ի՞նչ, չի կրնար անքուն մնալ... մէկ ժամ եւ, շատ չէ. մէկ ժամ եւ իրեն պիտի փոխարինէ ուրիշը եւ այն ատեն քնացի... որքան կ'ուզես քնացի՛ մէկ ժամ ետքը. միայն մէկ ժամ... պիտի քնանայ ազատ, անհոգ պիտի քնանայ: Այս միտքը զուարթացուց. կենդանացուց զայն. «պիտի քնանամ. ազատ աներկիւղ»։ Հափրզ ժպտեցաւ. այս երեք օր է, որ աչքը չէ գոցեր. դիւրին բան չէ՛. բայց մէկ ժամ մնաց...: Արմուկնեւրով հրացանին յնաւ, կզակը դրաւ ծալած բազուկնեւրուն վրայ եւ սկսաւ մտածել գալիք երջանկութեան, իր ապագայ քունի մասին. մէկ ժամ ետքը պիտի գան երկու զինուոր սպայի մը հետ, ձեռական խօսքերը փոխանակելէ ետքը, անոնցմէ մէկը պիտի մնայ իր տեղը. իսկ ինքը միւսներուն հետ պիտի երթայ բանակ. ու այլ եւս ազատ է ազատ. համեմուն պէս վերարկուն պիտի բռնէ, պիտի իյնայ վրան ու վերջ. պիտի քնանայ, խորը, շատ խորը ոչինչ չպիտի զգայ. ոչինչ...

Հաճելի զգացում մը թաւալեալ թեւերով մեղմօրէն շոյեց անոր յոգնած ուղեղը, միտքերը նորէն խառնուեցան, գիտակցութիւնը կամաց կամաց աստիճանաբար չրջանաձեւ լայնցու, լայնցաւ. զգաց որ կուպերը կապարի ծանրութեամբ, բայց չափազանց հաճօյալի քրքրիւով մը կը գոցուին. ուզեց դիմադրել. բայց ի գո՛ւր, յանկարծ իրեն թուեցաւ լսել ոտներու ձայնը. թուեցաւ թէ անորոշ սեւ բան մը կ'առաջանար, Հափրզ ուզեց բանալ աչքերը, տեսնել անոր ինչ ըլլալը. բայց ի գուր, չէին բացուեր. որքան աշխատեցաւ, որքան ջանաց գուր անցաւ, կարծես կուպերը կպած էին

իրարու, չէին բաժնուէր. ներքին ձայն մը մրմնջեց կամացուկ՝ «Շո՛ւտ, սթափէ, զգո՛յշ, պիտի քնանաս» ուրիշ մէկն ալ կը փսփսար «ոչինչ, բան չկայ, քիչ մը, վայրկեան մը միայն, վայրկեան մը, չպիտի քնանամ, այո՛, ի հարկէ, բայց վայրկեան մը միայն, ինչ կ'ըլլայ ատկէ»։ Այլեւս միւսին ձայնը լուց. բան մը ուզեց մրմնջալ բայց չկրցաւ ու ամեն բան անյայտացաւ. Հափրզ քնացաւ...:

* *

Փոխարինող պահակախումբը եկաւ եւ Հափրզը գտաւ պառկած քնացած վիճակի մէջ. հրացանը վերցուցին. չարթնցաւ: Սպան կօշիկին ծայրով մշտեց անոր կողին. Հափրզը զարնուած ցատկեց. մէկ, երկու եւ չիպչիտակ կեցաւ, գլուխը ցցեց, աջ ձեռքով փնտռեց հրացանը, բայց... նայեաւ տագնապալի եւ տեսաւ հրացանը սպային ձեռքը: «Վերջացաւ» մտածեց Հափրզ, ձմուռեցաւ սիրտը, շոգիի ջերմ հոսանք մը անցաւ գլխէն մինչեւ ոտքերը եւ մարմինը պատեց պաղ քրտինքով. կոկորդը սեղմեց, կզակները պինդ գոցեց, որպէսզի դուրս չթոչի ցաւագին բացագանչութիւնը՝ «վերջացաւ, կորսուեցա՛յ»։

Լուռ էին, բան մը չըսին, եւ անձայն անձոյն քաղեցին. Հափրզն ալ լուռ էր կը քալէր ու կը մտածէր. «Այո՛, լնացաւ, բայց զարմանալի բան, ինչո՞ւ բան մը չըսին, չյանդիմանեցին... տես ինչ անտարբեր են. լուռ կ'երթան, կարծես թէ բան մը չէ պատահած. ինչո՞ւ չեն խօսիր, գոնէ խօսք մը ըսէին... ինչո՞ւ չըսին»։

Խումբը կը շարունակէր լուռութեամբ քալել. ոչ մէկ չշուկ, ոչ մէկ ձայն. բնութիւնն ալ լուռ էր... միայն չոր աւաղին վրայ համաչափ ու միօրինակ կ'աղմկէին քաղերը:

Հափրզ աչքին տակէն ուշադիր կը դիտէր սպային դէմքը. կ'ուզէր թախանջել, խորատուգուլ անոր հոգիին մէջ, կարդալ անոր մտքերը: Բայց ի դո՛ւր, սպան լուռ

լուռ էր. անտարբեր, յոգնած, կարծես բան մը չէ պատահած «գուցէ և բան մը չէ պատած», անցաւ Հաֆըզի մտքէն. սիրտը թփթփաց, յուսոյ նշոյլ մը առկայ՝ ձեռք հոգւոյն մէջ, մեծցաւ մեծցաւ, լուսաւորեց ներքին խաւարը, պայծառացաւ աշխարհը «գուցէ բան մը չէ պատահած... բան մը չըսին... անտարբեր կը քալեն, հանգիստ ու յոգնած... այո՛, այո՛, բան մը պատահած չէ...» ախ խենթ եմ խենթ պարսպ տեղը վախցայ... ինչ, եթէ իրօք բան մը պատահած ըլլար, այսպէս լուռ կ'երթային, այսպէս անտարբեր... ո՛չ, երբէք: Տէս իր սիրտն ալ հանգիստ կը զարնէ. պարզ է. շատ պարզ որ բան մը չկայ... իր սարսափելի սառածեցուցիչ կասկածը լոկ կասկած է իր յիմար մտքին ծնունդը... ինք չէ՞ որ առանց աստոր ալ խելօք մը չէ... ամեն մարդ գիտէ որ Հաֆըզ միամիտ յիմարին մէկն է... չէ՞ որ ընկերները իր վրայ կը խնդան, կատակներ կ'ընեն... անշուշտ ինքը յիմար է... յիմար, Հաֆըզ անխելք միամիտին մէկն է, ո՛վ չգիտեր այդ. «Հաֆըզ ուրախ էր, շատ գոհ իր յիմար ըլլալու գիտակցութենէն, ուղեց մինչեւ իսկ աւելի վստահանալ այդ մասին. քայլերը դանդաղացուց, մերձեցաւ իրեն հետեւող զինուորին և ուղեց կամացուկ մը հարցնել. «Ես յիմարին մէկն եմ, չէ՞» բայց յանկարծ սարսափած արագացուց քայլերը և հեռացաւ զինուորէն: «Իսկ եթէ բացասական պատասխան ստանայ, եթէ ըսէ որ Հաֆըզ յիմար չէ. օ՛, այդ սոսկալի է, մտածեն իսկ սոսկալի... ո՛չ, ո՛չ, պէտք չէ՛, պէտք չէ՛... բայց ո՛վ չգիտեր որ Հաֆըզ յիմարին մէկն է. պէտք ալ չկայ այդ մասին հարցնել»

Չհարցուց և սկսաւ ինքզինքը համոզել որ չհարցնելուն պատճառը ոչ թէ երկիւղն է... այլ այդքան պարզ բան մը հարցնելն իսկ աւելորդ է և ծիծաղելի: Անցան քանի մը հանգիստ ընդմիջումներ, և ահա Հաֆըզի աչքերը իր հրացանին հանդիպեցաւ, պարզ կասկածը

նորէն սողաց արտին մէջ. «Ինչո՞ւ իր հրացանը սպային ձեռքն է... ա՛յ, տարօրինակ բան... ինչո՞ւ, ինչո՞ւ... ախ, իր սրբելի, իր մտերիմ հրացանը. ախ, ինչպէս կը սիրէ զայն. այո՛, ամեն քաջ զինուոր պիտի սիրէ իր զէնքը...» բայց ինչո՞ւ հեռացեր է իրմէ իր սրբելի, իր իր անգին ընկերը. Հաֆըզին սիրտը լեցուեցաւ քնքոյշ սիրոյ տաքուկ զգացմունքով և ամբողջ հոգւով կարօտալի կը ցգտէր դէպի հրացանը, գոնէ վայրկեան մը ձեռքը տան, անգամ մը շօշափէ, չէ՞ որ երկու տարի շարունակ անբաժան ընկերներ են եղած, երկու կողմն ալ գոհ իրարմէ. ե՞րբ իր աննման հրացանը անխնամ թողած է, ե՞րբ աղտոտ ու ծխոտ է մնացեր... երբէ՛ք, երբէ՛ք, իսկ ինք, Հաֆըզ միշտ գոհ եղած է անկէ... բայց հիմա ի՞նչ պատահած է... ինչո՞ւ բաժնուած են, ինչո՞ւ սպան կը տանի... չէ՛, այդ աղէկ չէ՛... Հաֆըզ խոչորցուց քայլերը, մօտեցաւ սպային. յուզուած, բըրձկուն սքառով սեղեց ըսել. «պարոն սպայ, տուէ՛ք հրացանս. ես ինքս կը տանիմ. ինչո՞ւ նեղութիւն կրէ՛ք, ես շատ կը սիրեմ զայն... միշտ մաքուր եմ պահած... տուէ՛ք, տուէ՛ք ինձ, խնդրեմ, կ'աղաչեմ... բայց ինչո՞ւ չէ՛ք տար... գոնէ ըսէ՛ք մը, գոնէ մէկ անգամ... չէ՞ որ Հաֆըզ խելօք մարդ է, չէ՞ որ մեղք եմ, մեղք» Մտքին մէջ կը կնուկեցան այս ամենքը, ճիգ ըրաւ բարձրաձայն ըսելու, բայց յանկարծ չփոթած ետ քաշուեցաւ, իսկ եթէ սպան մերժէ և ըսէ թէ՛ Հաֆըզը այլեւս զէնք չպիտի կրէ. օ՛, եթէ այդպէս բան մը ելնէ ու ըսէ, այն ատեն... սարսափելի է. սարսափելի. պէտք չէ՛, թող ան տանի, պէտք չէ՛: Խուժըր կեցաւ. արդէն բանակին մէջն էին և վրանի մը առջեւ:

*
*
*

Կէս ժամ անցած Հաֆըզը առաջնորդեցին ընդարձակ վրանէ մը ներս: Լուսաւորուած լամբարին պարզ լոյսով փայտեայ սեղանի մը շուրջը նստած են հինգ

զինուորականներ: Երբ Հաֆըզ ներս մտաւ անոնք քն-
քոտ աչքերով դժգոհ հայեացք մը նետեցին անոր վրայ
և սկսան պատրաստութիւններ տեսնել: Հաֆըզի սիրտը
սկսաւ արագ արագ նետել, ծունկերը դողդողացին, բայց
ամբողջ ոյժը հաւաքեց. ճիշդ ըրաւ հանգիստ ու քիչ
մըն ալ զարմացական անմեղ կերպարանք մը առաւ.
երկայն հասակով ուղիղ կեցաւ սեղանին առաջ. թեւերը
պինդ կպցուց կողքերուն, երկայն, սովորականէն երկայն
վիզը անկեց, դժմաձեւ և փոքրիկ գլուխն ալ առաջ թե-
քեց և մնաց անշարժ:

Հաֆըզ դաշտային դատարանին առջեւն էր:

Դատաւորները իրարու հետ քանի մը խօսք ալ փո-
խանակեցին, ինչ ինչ թուղթեր քրքրեցին և մէջտեղը
նստողը, որ գլխուկ, գնտաձեւ մարմնով, բայն, կախուած
ու կարմիր դէմքով խոշոր, ամբուկի ձեւով ու գոյնով
քիթի մը տէր անձնաւորութիւն մըն էր սկսաւ հարցա-
քննել Հաֆըզը:

— Անո՛ւնդ:

— Հաֆըզ, տէ՛ր:

— Տարիքը:

— Քսանդեօթը, տէ՛ր:

— Ծննդավայրդ:

— Տրապիզոն, տէ՛ր:

— Ամուսնացած ես:

— Այո՛, տէ՛ր:

— Զաւակ ունիս:

— Զաւակ... Հաֆըզ չփոթեցաւ, կարմրեցաւ
ամէկտո ու երազկոտ ժպիտով մը... զաւակ... այո՛...
հաւանական է տէր... այո՛, այո՛, երեւի:

— Ինչպէ՛ս. դատաւորը նայեցաւ Հաֆըզի երեսին
զարմացած ու քիչ մըն ալ սրանեղած. ինչպէս թէ
երեւի, հաւանական է՝ զաւակ ունենալով անգամ չզի-
տես, ինչ է:

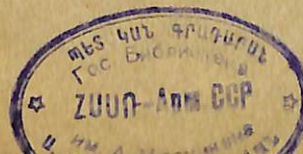
— Երկու տարի է որ հեռացիր եմ տունէն, տէ՛ր,
տարի մը առաջ, այո՛ մօտաւորապէս տարի մը կայ...
նամակ մը ստացայ կը գրէին թէ չուտով պիտի ծնի...
այո՛ այդպէս էին գրեր... տարի մը կայ... ուրիշ նա-
մակ չեմ ստացեր... բայց ի հարկէ ծնուած պիտի ըլլայ
չէ՞... այո՛, այս բնական է... Հաֆըզ չփոթեցաւ և
այնքան կորանցուց ինքզինք որ ցանկաց հարցնել, իմանալ
դատաւորներու կարծիքը իւր զաւակի արու թէ աղջիկ
ըլլալու մասին. քիչ մնաց հարցնէր բայց չուտ հաւաքեց
ինքզինք և հասկցաւ ատոր անհիթիթութիւնը բայց Հաֆը-
զի միտքը ամբողջովին զրաւեց արդ հարցով, ամէն բան
մոռցաւ, նոր, նոր միայն միտքը ինչպէս անձանօթ դա-
ւակը և որքան կը մտածէր անոր վրայ այնքան կը
թռչէր դէպի հայրենիք. դէպի իրենց փոքրիկ խրճիթը
և իբր թէ կը լսէր նորածնի ընդհները... ո՛հ ինչպէս
կ'ուզէր որ արու ըլլար և նմանէր հօրը... ճիշդ ու
ճիշդ իր պատկերը ըլլար, ով որ տեսնէր զայն ըսէր թէ
ճիշդ հայրն է, ճիշդ Հաֆըզը...

Դատաւորներու միւս հարցերուն նա պատասխանեց
կարճ ու կտրուկ այո՛ կամ ո՛չ ուով:

Հարցաքննութիւնը շուտով վերջացաւ, Հաֆըզը հե-
ռացաւ նստաւ ցածը փայտեայ աթոռի մը վրայ, որու
ետեւ կեցած էր սուսերամերկ զինուոր մը:

Դատաւորները նախ սկսան ինչ որ թղթէն թերթիկ
չմուսնալով նախապէս զարթեցնել ձախակողման սե-
ղանին ծայրը նստող դատաւորը, որ ցանցառ, աղի-
խառն մօրուսով, ցրուած սեղած ախտաներով, դեղնած
վար կախուած պիւնրով անձ մըն էր, մղի ծխող մըն
էր, որ երբեմն զաղանօրէն ափիօն ալ կը ծամէր: Այժմ
ալ ափիօնի ազդեցութեան ներքեւ կը գտնուէր և կէս
արթուն կէս քուն վիճակի մը մէջ էր բնկդմած: Դա-
տաւորները կը փոխապէս կամայուկ, այնպէս անտար-
բեր, յողնած երեւոյթով մը, որ պարզ կը ցուցնէր, որ

57655-66

չափած, ձեւած, անգիր բրած խօսքեր էին ըսածնին: Այդ ալ վերջացաւ. լեցին, միայն մէկը շտապ շտապ բան մը կը գրէր: Հափըղը անտարբեր, ցցուած աչքերով կը դիտէր գրիչի շարժումները ու երբեմն ցաւագին ձեռքներ կ'արձակէր խորին լուսթեան մէջ:

Գրեւց լինցաւ. սկսաւ կարդալ չուկով, միւս դատարները ականջ կը դնէին առանց բան մը հասկնալու և գլխով միայն հաւանութեան նշաններ կուտային. նիրհող դատարը ևս կ'երերցնէր գլուխը և շտապ շտապ կը թարթէր արտեւանունքը, ձպոտտ պզտիկ աչքերը և կը մտածէր գրականին մէջ մտոնելով բռնած գլանիկի մասին որ շատոնց արդէն կը տանջէր զինքը: Երբ ընթերցումը վերջացաւ թուղթի վրայ նախադանքը ստորագրեց, կնքեց, բան մը ըսին իրարու և հինգը մէկէն ելան ոտքի պաշտօնական խորհրդաւորութեամբ մը: Հափըղը ցատկեց, ելաւ, մէկ անգամէն ուշքի եկաւ, հասկըցաւ որ վճիռը պիտի կարդացուի, միտքը սրուեց, պայծառացաւ, սիրտը սկսաւ նետել անկանոն արագութեամբ մը, աչքերը լայն բացաւ, ականջները սրեց պատրաստ ո՛չ մէկ բառ կորսնցնելու, բայց ականջներուն մէջ սկսաւ խշշալ, իսկ աչքերուն առջեւ սկսան ձերմակ ձերմակ լոյսի կաթիլներ թափուիլ, առք ու պաղ քրտինքներ իրարու յաջորդեցին, իսկ մարմնի կաշին սկսաւ տանջելու աստիճան ծակոտուիլ, քորուիլ ու կակծալ:

Դատաւորը սկսաւ կարդալ, բայց Հափըղը լոկ ձայներ կը լսէր. բան մը չէր հասկնար. տեսնելով որ ոչինչ պիտի կրնայ ըմբռնել սկսաւ մտքին մէջ կրկնել «մահ» բառը, որպէս զի չի մոռնայ և գոնէ տեսնէ թէ պիտի արտասանուի այդ բառը թէ ոչ:

«Մահ, մահ» կը շարունակէր կրկնել մտքին մէջ իսկ մէկ կողմէն ալ կը մտածէր: Եթէ արտասանուի այդ բառը «մահ» անպատճառ պիտի ուշաթափուի... Ի՞նչ խայտառակութիւն:

Դատաւորին ձեռքին մէջ թուղթը կ'ոլորէր դէպի յետ երթալով ողորուած մասը կը մեծնար, որու վրայ պարզորոշ տեսնելու կուտային տողերու կանոնաւոր շարքերը: Ահա թուղթին երկու ծայրերը հաւասարեցան իրարու և յետոյ աստիճանաբար ետեւի ծայրը քաշուեցաւ անյայտացաւ, և դեռ «մահ» բառը շարտասանեց, Հափըղ շարունակ կը կրկնէր այդ բառը և կը մտածէր «Այ՛, պիտի ուշաթափուի, ա՛խ խայտառակութիւն... ա՛յ ամօթ»:

Թուղթը բոլորովին ետ կախուեցաւ, մնացին վերջին քանի մը տողերը և դեռ չկար ու չկար...

«Կը լիննայ, վերջին տողերն են, վերջին», մտածեց Հափըղ, սիրտը կեցաւ, պաղ հոսանք մը անցաւ գլուխէն մինչեւ ոտներու մատերուն ծայրը, շունչը բռնեց, սպրդեցաւ, քարացաւ «պիտի ուշաթափուի» անցաւ մտքէն:

— «Համաձայն կը դատապարտի մահուան» հնչեց դատաւորի քնքոտ, անտարբեր ձայնը:

Հափըղ լսեց, սիրտը ուժգին զարկ մը տուաւ, խորը շունչ մը քաշեց և այդքան: Չուշաթեց և ոչ ալ պոռաց, մինչեւ իսկ հանգստացաւ, բոլորովին հանգրստացաւ, սիրտը համաշարի ու կանոնաւոր կը զարնէր, միայն յոգնութիւն մը, ֆիզիքական լքում մը զգաց, իսկ միտքերը խառնուեցան, գոսացան, անխմատ, անբովանդակ, ականջին մէջ դեռ կը հնչէր «համաձայն կը դատապարտուի մահուան» բառերը, կը կրկնէր մտքին մէջ, բայց բան մը չէր հասկնար, իբրեւ թէ անտիտ, մինչեւ իսկ անձանօթ չը լսած բառերը ըլլային... Կը դատապարտուի մահուան... Ի՞նչ կը նշանակէ այս... մահաւանդ վերջին բառը «մահուան»... լսած է ուրիշ անգամ այդ բառը... ո՛չ, ո՛չ. ինչ տարօրինակ հնչիւն ալ ունի... մահուան, ինչքան ալ կը կրկնէր չէր կրնար թափանցել, պարզ ըմբռնել այդ բառին իմաստը, միայն բնազդով մը կ'զգար որ գէշ բան է շատ գէշ...

Դատաւորները գային... Հափըդ ոչինչ նկատեց, տարտամ ապշութեամբ մը կը շարունակէր մնալ անշարժ: Զինուոր մը մօտեցաւ անոր, թեթեւակի ուսին զարկաւ ըսելով.

— Գնանք եղբայր... ալ ինչու կը կենաս, վերջացաւ, դնանք:

— Գնանք, այո՛ գնանք, ալ ինչո՞ւ կենամ յարեց Հափըդ բայց չչարժեցաւ. տեղէն, շարունակեց մնալ նախկին դիրքին մէջ: Զինուորը քիչ մը կենալէն ետքը կրկին զարկաւ Հափըդի ուսին և մեղմութեամբ ըսաւ.

— Գնանք եղբայրս, դնանք սիրելիս:

Հափըդ մէկ շարժումով դարձաւ, լռեց զինուորի աջ ուսէն, դէմքը մօտեցուց անոր ձախ ակունջին և խորհրդաւոր չուկով մը փախաց «լսեցիր չէ՞, լսեցիր ի՞նչ ըսին»:

— Հա՛, լսեցի, պարզ բան էր, շատ պարզ տխրութեամբ պատասխանեց զինուորը և դուրս եկան վրանէն:

— Պարզ բան է, հը՞, պարզ կրկնեց Հափըդը ծամածուած խնայի դէմքով բայց յուսոյ անկարողութեան մորմոքիչ ժպիտով մը, պարզ բան է, պարզ, կրկնեց կէս հարցական կէս հաստատական չեչուով... Ի հարկէ պարզ է, և յանկարծ կասկած ծագեցաւ անոր մէջ չըլլա՞յ որ ինքը սխալ լսեց, կամ գուցէ լսածը կարծածին չափ դէ՛ լսան մը չէր հը՞... գուցէ սխալ լսեց... պարզ է շատ պարզ բան է ըսաւ զինուորը, այո՛ այդպէս ըսաւ» Հափըդը նայեց զինուորի դէմքին աղաչական տաղնապալի և յուսոյ աչքերով ու ճմռթկութեամբ սրտածմիրիկ դէմքով մը ու բարձրաձայն կրկնեց կէս հարցական կէս հաստատական չեչուով, պարզ է, չէ՞, պարզ:

— Է՛ դեռ մօտաւորապէս 3 ժամ ունիս, ըսաւ զինուորը ճշուած բայց հանդարտ ձայնով. հարուածը ստակալի էր. Հափըդ չանթահար կեցաւ.

— Ի՞նչ... երեք ժամ ունիմ... ինչպէս թէ երեք ժամ ունիմ... ինչի՞ն ի՞նչին, լռեց զինուորի օձիկէն. դէմքը մօտեցուց անոր դէմքին, որպէսզի աւելի որոշ տեսնէ և դողդացող ձայնով. կծկաւոր, շնչակաւոր կըրկնեց բարձրաձայն ըսէ՛, ինչի՞ն... ինչի՞ն 3 ժամ ունիմ, հը՞ ինչին.

Զինուորը զարմացած, քիչ մըն ալ վշտախառն երկիւղով ետ քաշուեցաւ:

— Ի՞նչ է եղբայր, չլսեցիր ինչ ըսին, չխմացար ինչ վճիռ տուին:

Հափըդ ուղեց «ո՛չ չլսեցիր» գոռալ ամբողջ ուժով «ո՛չ» պղտկ, բայց զսպուած ձայնով և խանդարուած լսելի շնչառութեամբ մը ըսաւ.

— Հա՛, ի հարկէ լսեցի... ինչպէս թէ չը լսեցի... խուլ չիմ... լսեցի... պարզ էր շատ պարզ... «համաձայն կը դատաւարաւորեմ մահուան» այդպէս չէ՞... մահուան... չէ... մահուան... չէ... բայց չէ՞ որ Հափըդը լսեղճ մարդ է... լսեղճ. միամիտ... յիմար չէ՞ որ մեղք եմ, մեղք է՛...:

— Է՛ եղբայր որուն կ'ըսես... մեղք ես, ի հարկէ մեղք ես... ամենքս ալ մեղք ենք, ամենքնիւ ալ յառաջինը չիս վերջին չես. որքան քնկան, որքան...:

Հափըդ փութած էր փոքրիկ վրանի մը մէջ աւազին վրայ. վրանը լուսաւորուած էր մութի մը աղօտ յեղձիկ լոյսով, որ դրուած էր վրանին մէկ անկիւնը տափակ առիւտակի մը վրայ կեցուցած:

Հափըդ քովքնոյն երկարած էր չղիմայակալ էր. լուռ էր ու անշարժ: Լուռ էր և չըջակալքը, միայն վրանին գոռն մօտ և վրանին չուրջը երբեմն կը լուէր պահակի ոտնաձայնը որ անմիջապէս կրկին կը լուէր:

Հափըդ կը մտածէր, անորոշ բազմաթիւ գոյնզգոյն մտքերու շտապ մը իրարու կը յաջորդէին և երբեմն ալ

իրարու խառնուելով կը դիզուէր գնդակի մը ձև կ'առնէին և կը սկսէին ինչ որ մշուշի մէջ պտոյտ գալ, դառնալ. չոգենաւոր որով ճամբորդեցին, անցեալ օրուան կուէի մէջ սուխնով որտէն զարկած երիտասարդը և անոր աչքերը. զօրապետին խոշոր քիթը առաւօտեան նախաճաշը. Սուլթան Պաշայիտի հրապարակը, պատերազմական նախարարի ախտաւոր մօրուքը «Ձեր վրայէն անպակաս պիտի ըլլայ բարձրեալի հովանաւորութիւն»ը և «համաձայն կը դատապարտուի մահուան»:

Գրպանի ծխատուփը, օր 7-8 օրէ ի վեր բոլորովին տատարկ էր. իրենց գիւղի մօլլայի կանանց փաթիթոցով խոշոր գլուխը, իրենց տունը .կիներ... անձանօթ իրերուն որ իրեն կը նմանի. այն ջուրը որ այնքան յաճախ մանկութեան ժամանակ լողացած էր, այս բոլոր անկապ մըտքերը շատ պայծառութեամբ կը վերանորոգուէին և միշտ անորոշանալով կը ցուլուէին ընդհանուր յեղեղուկ գանգուածի մը մէջ: Մտապատկերներու այս քառսի մէջէն մէկը սկսաւ շարժուիլ, ծնուիլ, որ աստիճանաբար յառաջ գալով սկսաւ որոշանալ առանձնանալ, միւս մտապատկերները հալեցան, հալեցան, ետ ետ քաշուեցան և փոխուեցան ինչ որ թափանցիկ չուքի. իսկ նոր մտապատկերը պայծառացաւ պայծառացաւ և ըմբռնուեցաւ, դատաւորներն էին, ոտքի կեցած. մէկին ձեռքին մէջ ձերմակ թուղթ մը ետ կ'որորուէր, «համաձայն կը դատապարտուի մահուան» հնչեց Հաֆիզի ականջին... Հաֆիզ իր մտքի ամբողջ հոսանքը ուղղեց այդ բառերու վրայ և հասկեցաւ, շատ պարզ հասկեցաւ անոնց իմաստը. այո՛ դատապարտուած է մահուան, ասոր կտակած չկայ... զինուորն ալ դեռ 3 ժամ ունիս ըսաւ. ուրեմն լուսնադէմին պիտի կատարուի... ինչպէս արդէն սովորական է. այժմ Հաֆիզի բանականութիւնը կը գծէր հետեւողականօրէն, տրամաբանօրէն, ամեն բան մտաբերեց սրտակի սկիզբէն մինչև վերջը. իր պահապան կե-

նալը. քունկ դէմ մղուած կուէր. քնանալը, զարթնումը իր հրացանը. դատը և վճիռը. «ժամ մը կայ» երեւի արդէն մէկ ժամը անցաւ մտածեց նա, ուրեմն երկու ժամ ետքը պիտի գան զինուորները. պիտի ստանն իրեն. պիտի ելլան դուրս. վրաններու մէջէն պիտի անցնին բանակէն դուրս բաւական կը հեռանան կ'իշխան. զինք կառանձնացնեն. հրացանի փողերը իրեն կուղղէին. ինք անտարբեր, անվախ կը կենայ և «կրա՛կ... ետքը... ետքը ի՞նչ... ինչ պիտի ըլլայ... կրա՛կ, աղէ՛կ մինչև հոս պարզ է շատ պարզ բայց ե՛տքը. աէր Աստուած ետքը ի՞նչ պիտի ըլլայ. պիտի մեռնի, մեռաւ պիտի ըսին ուրիշները. այո՛ ինքն ալ շատ անգամ ըսած է ուրիշներու մասին բայց հիմա մեռնողը ինքն է, կրա՛կ, և պիտի մեռնի Աստուած. ինչպէ՛ս թէ պիտի մեռնի նայեցաւ իր վրայ. դիտեց կօշիկի ծայրէն մինչև կուրծքը, շարժեց աջ ձեռքը մասնները պատկերացուց իրեն դիակնացած և սաղ սարսուռ մը անցաւ ամբողջ մարմնով և ուղեց հաշտուիլ այդ մտքին հետ. այո՛, ըսենք թէ մեռա՛յ. մեռա՛յ... բայց կենսունակ հոգին կրին ըմբոստացաւ. բայց ինչպէ՛ս թէ, մեռնի՛ր... Հաֆիզը կրկին մտածեց այդ բառի իմաստին վրայ. իմաստը պարզ էր. բայց երբ իր անձի. իւր ապրելու ցանակութեամբ, երիտասարդական խանդով լեցուն անձին հետ կուղէր կցել. պատշաճեցնել, անմիջապէս միտքը կ'ըմբոստանար եւ ոչ մէկ պայմանով կը հաշտուէր մահուան հետ: Երկար մտածեց, շատ երկար բայց զո՛ւր վերջապէս ուղեղը յոգնեցաւ և յազեցաւ ալը մտքէն. վերջինս ալ կտորցուց նախկին թարմութիւնը ու սրութիւնը բխացաւ, ողորկացաւ և Հաֆիզի մտածմունքը սահեցաւ անցաւ դէպի առաջ:

«Առաւօտեան ընկերները պիտի նայեր որ Հաֆիզը չկայ. իրարու պիտի հարցնեն թէ ո՞ւր է. ոչ մէկը լուր չունի. քիչ մըն ալ կը սպասեն. յանկարծ զինուոր մը. հաւանօրէն Ահմէտը, կը մօտենայ խմբին այլայլուած և

տխուր դէմքով և յուզուած ձայնով մը կ'ըսէ — գիտե՞ք ինչ եկած է խեղճ Հաֆիզի գլխուն . — ի՞նչ է եղեր . ի՞նչ , չըլլայ գէշ բան մը պատահեր է . — ա՛յ գէշա ոքն է , կը պատասխանէ Ամէտ տխուրեամբ , առաւօտուն տարեր գնդակահարեր են . գնդակահարե՞րն , սարսափած կ'գոչեն ամենք . — այո՛ , գնդակահարեր են , — խեղճ մարդ , վա՛յ անպիտաններ ի՞նչ յանցանքի համար — պահապան է կեցել ու քնացել է . . . Է՛ ինչ ընէր խեղճը Յօր է չէր քնացեր գիւրին բան էր . անխիղճներ . խեղճ Հաֆիզ . խեղճ մարդ . . . աղէկ ընկեր էր . . . միամիտ . բարի շատ բարի մարդ էր , շատ բարի . ի՞նչ ընկերասէր էր . . . խեղճ Հաֆիզ . . . :

Հաֆիզի սիրտը ճմլուեցաւ , աչքերը լեցուեցան : Մահէտի աչքերուն մէջ արցունք ալ կ'երևան , ա՛յն , սիրելի Ամէտ մասծեց Հաֆիզը և չրթունքները դողացին : Ծնշող , բայց անուշ ամուքի մանկապագայն թաղծաթիւն մը ծառայեցաւ ներսիդին : Իր միամտութիւնը , բարութիւնը և ընկերներու կարեկցութիւնը , մանաւանդ Ամէտի աչքերուն մէջ փայլող արցունքը շարժեցին Հաֆիզի ջգերը և ան սկսաւ ճնշուած լուռ հեկեկալ . ջերմ արցունքները կը գլորուէին , կ'իջնային առագին վրայ և կը կծծուէին վայրկենապէս : Անցաւ 10-15 վայրկեան . . . յանկարծ ոտնեց , կկնը . իր կինը : Նըստաւ , գլուխը ձեռքերուն մէջ առաւ այժմ կկնը , իր սիրելի Յաթման , ի՞նչ պիտի ընէ : Ինչպէ՞ս պիտի սեղեկանայ իր մահուան . . . ինչպէ՞ս պիտի ընդունի այդ լուրը , հանգիստ թէ տարտափով : Ի հարկէ տարտափով : . . . միթէ իր սիրելի Յաթման մոռցաւ իր Հաֆիզին չէ՛ չէ . ան չի մոռնար . . . չէ՛ որ կը սիրէին զիրան . . . ինչպէ՞ս կը սիրէին . . . ինչեր ըրաւ բաժանուելու վայրկեանին խեղճ Յաթման , երևք թէ չորս տմուռն պատկուածներ էին . դեռ կարօտանին չէին առած , լիապէս չէին վայելած . . . չէ՛ որ իրենք առաջուց արդէն սիրահարուած էին . Է՛ սիր-

րահարուածներու բանը տարրեր է . Հաֆիզը սկսաւ վեր- յիշել սկիզբէն . մանկական օրերէն . ինքն ու Յաթման դրացիներ էին , փոքր էին ու միշտ իրարոտ հետ կը խաղային . ինչէ՛ր կ'ընէին ինչէ՛ր . ի՞նչ գուարթութիւններ : Մեծցան . . . օր մըն ալ Յաթմանին արգիլեցին իրեն հետ խաղալ ու Յաթմանի դէմքն ալ ծածկեցին . բայց իրենք նորէն գաղտնաբար կը խօսակցէին . . . անցան քանի մը տարիներ ևս և Հաֆիզի մէջ տարրեր , տարօրինակ պահանջներ ծնուեց . . . Յաթման ալ տարրեր կը վերաբերուէր հետը . կը քաշուէր , կ'ամօնար ու երեսը շատ դժուարութեամբ կը բանար , և օր մըն ալ . . . ա՛յն այդ օրը . . .

Գարնանային օր մըն էր . երեկոյեան ուշ . երբ արդէն նախիրները հանտէն եկած , կ'իծուէր ու ակոտնեւորուէր մէկ մէկ մասն ալ դուրսը մաքաղել կ'որոճային . գիւղի աղջիկները կուժերով ջուր կ'առնէին աղբիւրէն և շտապ կ'երթային տուն . ժամանակը ուշ էր , ամենքն ալ կը շտապէին . միայն մէկ քանին աղջիկ մնաց , անոնք ալ անհամբեր կարգի . կը սպասէին . . . ինքը ծառի մը ետեւէն կը դիտէր յանկարծ ճանցաւ Յաթման , Յաթմանին կարգը ամենապիւրջինն էր . ուրախութիւն մը զգաց , բարախուն սրտով աւելի աղէկ պահուրանցաւ ընկուզենիի բունին կախին . . . աղջիկները մէկիկ մէկիկ գացին և մնաց միայն Յաթման . կուժը դրաւ աղբիւրի տակը , մէկ ձեռքով կրթնեցաւ աղբիւրի պատին ու կախեց գլուխը ջուրին վազքը կը դիտէր . Հաֆիզը զգաց որ մինակ են . ինքն ու Յաթման մինակ . այսքան միայն հասկցաւ և ալ չիմացաւ ինչ եղաւ Յաթմանի տարտափնար ճիշդ միայն սթափեցուց իրեն , բայց շարունակեց զայն կուրծքին սեղմել , պինդ ամուր սեղմել . Յաթման ալիւս չճաց ու թուլացած յանձնուեցաւ իրեն և յիշեց բոլորը : Հաֆիզի աչքերը խաւարեցան արիւնը տոժաց գունկերուն մէջ , տաքուկ . հեշտալի հոսանք մը

վազեց աղտորեալ երակներուն մէջ... Հափըզը աչքերը գոցեց և յանձնուեցաւ հեշտական երազներուն... երբ յանկարծ «մահ»ը ճերմակ սառն չանթի մը պէս պատուեց զգայական մշուշը և չեշտակի ցցուեցաւ Հափըզի ուղեղի ճիշտ մէջտեղը: Կապարի մը ծանրութիւնը ու սառուցային պաղութիւն մը զգաց սրտին մէջ... «Պիտի մեռնիմ» անցաւ մտքովը... պիտի մեռնիմ... բայց «ինչո՞ւ», սպառնազին «ինչո՞ւ» մը մեռած հոգուն մէջ «ինչո՞ւ» ըմբոստ ինչո՞ւ մը գծագրուեցաւ դէմքին վրայ և տմրդ լուծեամբ փոխարինուեցաւ հարցական ինչո՞ւի մը: Արիւնը ալրող ջերմութեամբ մը կատաղօրէն խոյացաւ երակներուն մէջ, սիրտը պայթելու չափ ուռաւ և յանկարծ պղտիկցաւ, Հափըզը ոտքի ցատկեց մէկ շարժումով. կեցաւ, բռունցքները սեղմեց, չանթալի աչքերով փշուրելու աստիճան սեղմած ատամներով չնչուեց «ինչո՞ւ, ինչո՞ւ»:

Շրթունքները, այտերը և ամբողջ մարմինը կ'այրուէր, ըսես ըոցերու մէջն էր, սիրտը կը դարձէր սոսկալի ուժգնութեամբ. ականջին հնչեցին դադարի խօսքերը «համաձայն կը դատապարտուի մահուան» սո՛ւտ է. ինչի՞ համաձայն:— «Համաձայն կը դատապարտուի մահուան կրկնեց տկանջին և թուեցաւ տեսնել դատաւորի լայն կախ դէմքը և շարժուող ճարպոտ հաստ չրթունքները: Հափըզի արիւնը գլուխը զարկաւ, ատկութեամբ լեցուն սեղմեց երկու բռունցքները և բարձրաձայն պղաւեց «ապո՛ւշ. լռի՛ր. սո՛ւտ է, ինչի՞ համաձայն. ո՞վ իրաւունք տուաւ ր՞. ո՞վ. ինչի՞ համաձայն... չուտ պատասխանէ. ինչի՞ համաձայն տխմար, ապո՛ւշ էք ապո՛ւշ. բոլորդ ալ ապուշներ էք կորէ՛ք»։ Կորէքը այնքան բարձր գոռաց որ ինքը ևս զարմացած ականջ դրաւ բայց չճանչցաւ իր ձայնը ու աւելի կատաղեց— «կորէ՛ք. ո՞վ պիտի կորչի կ'ս»։ ձեռները ջղախօսօրէն, կտրուկ շարժումով մը բարձրացուց, չլթան զօրեղ թափով զար-

նուեցաւ ճակատին. ցաւ մը զգաց, ու անկարագրելի կատաղութեամբ սլացաւ երեւոյթական տեսիլի վրայ ուղեց բազուկները լայն բանալ գրկել տնոր մակը իրանը և ձմել, սեղմել. բայց չլթան պնդօրէն կասեցուց շարժումը. Հափըզը փրփրեցաւ, ուղեց ձեռները ազատել. մոլեգնաբար բազուկները ցնցեց բայց զո՛ւր կարծես չըլթան աւելի և աւելի պինդ կը գրկէր դատաւորները. Հափըզը արիւնալի հայեացքը դարցուց դէպի անկիւնը, և նորէն տեսաւ դատաւորի դէմքը, որ այս անգամ հեղնօրէն կը ժպտէր «չպիտի մեռնի՛մ, չպիտի, հասկցա՛ր... հաղիւ մրմնջաց Հափըզը կրծատելով չրթունքները» համաձայն կը դատապարտուի մահուան» հեղնական հանդարտութեամբ մը կրկնեց դատաւորը. «Հափըզի միտքը բոլորովին պղտորուեցաւ. սուր ցաւ մը զգաց ուղեղին մէջ. կարծես ուղեղին ջիւղերը մէկիկ կը կտրտուէին. ամբողջ մարմնով սկսաւ դողալ, դէմքը կապտեց, վիզը երկարեց, պարանոցին երակները ուռան բթամատի մը հաստութեամբ դէմքը երկարեց, իսկ քիթը աւելի լայնցաւ, տափակցաւ. ամբողջովին ձուլուեցաւ դէմքին հետ, աչքերը ոլորուեցաւ, իսկքը սկսաւ պտտիլ, դառնալ և յանկարծ ինքզինք չըջապատուած զգաց ծաղրող այծակերպ դէմքերով, մէկը աչքերը կը ձգձգալցնէր, միւսը կարմիր քիթը կը կնճռոտէր, ուրիշ մը լեզու կը ցուցնէր և այսպէս անվերջ աչքեր, կնճռոտած քիթեր, երկար, սուր լեզուներ և ամենուրեք մէջտեղ դատաւորը, բերանը լայն բացած, հանգիստ կը խնդար:

— Մի՛, ճչաց Հափըզ շունչը բռնած ամբողջովին գունատեցաւ, ելաւ ոտքի մատներուն վրայ, ջղախօսօրէն լարուեցաւ ամբողջ մարմնով և ճչաց «մի՛»:

— Հի՛, հի՛, հի՛, քրքջացին չորս կողմէն սուր ձայնով:

— Հա՛, հա՛, հա՛, դղրդաց դատաւորին որովայնային թաւ ու հանգիստ ծիծաղը, և այդ ծիծաղը մա-

նաւանդ անոր հանդիստ շէշտը օձի պէս խալթեց Հափրդի հողին և անոր պղտորած բանականութեան մէջ մնացած քիչ մը գիտակցութիւնն ալ ի սպառ ցնդեցաւ, չքացաւ և ան խեղադար մանչիւնով մը նետուեցաւ դատաւորին վրան. արդ միջոցին ոտքերու շղթան ըմբոստ շարժումէն մէկ անգամէն ետ ցնցեց ոտները և Հափրդը ինկաւ երեսնիւլար. իյնալու վայրկեանին անախակալ կերպով յիշեց իր հօր ջրագացի չղթայակալ խոշոր գամիւրը և երբ զինքը գետինը փռուած տեսաւ, թուեցաւ թէ ինքը նոյն այն գամիւրն է՝ ճիշտ ու ճիշտ այն գամիւրը, չղթայակալ ու կատաղի. այո՛, նոյն գամիւրն է, ատոր կասկած չկայ... այս միտքը այնքան հաճելի, այնքան սիրտիւն էր Հափրդին... բարձրացաւ ձեռներուն և ոտներուն վրան, մէջքը կորացուց, վիզը անկեց, գլուխը թեքեց մէկ կողմ, վերեւի չրթունքները բարձրացուց, ակռաները ցցուց, սուրաց գետնի վրայ և սկսաւ ունալ, հաջկ այնքան յաջող, այնքան բնական, որ անկարելի էր իրական հաջողէ մը զանազանել. և Հափրդը գո՛հ էր շատ գո՛հ. որքան բարձր կը հաշէր այնքան կ'ողեւորէր իսկ չղթաներուն շրինդը աւելի և աւելի կը Դորրոքէր անոր եռանդը, գազանական բնազդները. և ան կը հաշէր բարձրաձայն և մերթ կ'ոռնար ցաւազին, մինչեւ որ պահապանը զարմացած դէպքով երեւաց դրան մէջ։ Պահակը տեսնելուն պէս մէկ շարժումով փեր ցատկեց ցցուեցաւ անոր առջեւ բոցալի աչքերով պոռաց երեսն ի վեր «ո՛ււտ է... Խնչ հիման վրայ է. ինչի՞ ըսէ ինձի հիման վրան... հա՛ հա՛ հա՛»։ Պահակը ոտքաւորած բնագդարար հրեց Հափրդը, որ ուժգնութեամբ փռուեցաւ գետին և սկսաւ մարմնարար հաջկ ու կրճատացնել տաւմները. պահակը անմիջապէս դուրս թաւաւ. Հափրդ դրան ետեւը կեցաւ ցաւազին կաղկանցեց սկսաւ ձեռներով աւաղը փորել. այլ եւս չէր հաշէր այլ աղէկաւոր կը կաղկանցէր...

Շուտով վրանը մտան մէկ տասնեակ զինուոր սպայի մը առաջնորդութեամբ Հափրդը զանոնք տեսնելուն պէս կրկին ցատկեց ծառացաւ անոնց առջեւ բայց այս անգամ ոչինչ պոռաց այլ լուռ անձայն արձանացաւ։ Դատարկ ապակիի աչքերը սեւեռեց սպային վրայ։ Սպան գլուխը երերցուց, մօտեցաւ Հափրդին, թեթեւակի ուսին զարկաւ.

— Խնչ եղար եղբայր... դէ՛ ժամանակ է, սիրելիս երթանք։

Հափրդը բան մը չհասկցաւ. շարունակեց սպային նայիլ պաղ, աչքած աչքերով և յանկարծ ինդաց բարձրաձայն։ Զինուորները չրջապատեցին գայն և դուրս հանեցին. Հափրդ առանց դիմադրութեան հետեւեցաւ. լուռ էր, միայն դէմքին մկանները շտապ շտապ կը խաղային և կուտային դէմքին մերթ կատաղի, մերթ խրդձալի արտայայտութիւն։

Դուրսը օրը կը լուսնար, բաց դեղնութիւն մը նըշմարկի էր արեւեկեան հորիզոնին վրայ, որ երթալով կարմրաւուն դեղինի կը փոխուէր, օդը զով էր։ Խըմբակը ցնցնելով բանակին մէջէն կաւ տմայութեան մէջ և սկսաւ յառաջանալ։ Լուռ էին. գլուխնին կախ, ինչ որ ծանր զգացումի և ինչ որ անհատկանալի ամօթի ճշնշում մը կը զգար իւրաքանչիւրը. կը խուսափէին միմիանց հայեացքէն և զազանի արագատաճ հայեացքներ կը նետէին Հափրդի վրայ, որ իր երկայն հասակով կը քայլէր մէջտեղէն. բոլորնին հանդիստ արտայայտութիւն մը, միայն աչքերը արագ արագ տարտամ կասկածով մը կը թափառէին և մերթ անմիտ ըլթութեամբ մը կը պըշլացնէր մէկ կէտի։

Լուռ էին, միայն Հափրդի ոտներուն շղթան մեղմօրէն կը շնչէր, մերթ հոսկէ հոնկէ յանկարծ անդգներն ու ուրտորները կը թռչէին աղմկելով իրենց լայն թևերով։

— Կեցէ՛ք, լսուեցաւ յանկարծ սպայի հրամանը :

— Կեցէ՛ք, մեքենայօրէն արձագանգեց Հաֆըզը և կեցաւ չիփշխտակ :

Սպային երկրորդ հրամանին վրայ զինուորները երկու կարգի վրայ շարուեցան Հաֆըզի դիմացը :

— Պատրաստ :

— Պատրաստ կրկնեց Հաֆըզ առանց չարժուժ մը իսկ գործելու և անմտութեամբ նայեցաւ զինուորներուն :

Լսուեցաւ հրացաններուն չարագուշակ ջղջղկոցը և 12 փողեր ուղղուեցան Հաֆըզի վրայ... Հաֆըզը տեռաւ և զգաց, աչքերուէ մէջ փայլեցաւ ապշախառն երկիւղը և տագնապալից անհանգստութեամբ ականջները լարեց և յանկարծ աղէկտուր, փղձկուն, դողըռջ ձայնով չնչած .

— Բայց չէ որ Հաֆըզը մեղք է...

— Կրակ :

Որոտացին հրացանները :

«Ա՛, ա՛,» պոռտկաց Հաֆըզը և երկայն հասակով ուղին թափով գետին զարնուեցաւ :

Ութը գնդակներ ծակոտած էին Հաֆըզի կուրծքը . իսկ 4 գնդակներ փչրեցին անոր փոքրիկ դիմաձև գանկը և Հաֆըզի գանկը դատարկ էր... :

Եւ լանակի վրայէն անպակաս էր ամենաբարձեալի հովանաւորութիւնը

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0328257

“ԿԻՒԹԷՄՊԷՐԿ, ՄԱՏԵՆԱՇԱՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

	Գրուշ
Ա. ԱՆՏՈՆԵԱՆ-է	Ճշմարտութիւնը 3
Ա. ՏԻՒՄԱ-է	Երեք Հրացանակիրները 20
» »	Քսան Տարի Ետք 20
ՆԵՐԵՆՑ-է	Թորոս Լեւոնի 7
»	Երկուք (Թ. Դարու.) 8
»	Թեոդորոս Ռշտունի 8
ՍՏ. ՊԱԼԱՍՏՆԵԱՆ-է	Հայոց Պատմութիւն (Պակրգրդ.) 20

ԿԻՒԹԷՄՊԷՐԿ ՏՊԱՐԱՆ

Բայց ուստի է Կիւրեմպերկ Մատենադար-ի Կիւթէմպէրկ ՏՊԱՐԱՆ-ը. կը տաճնէ՝ ամէն տետակ դործեր (Կիրք, չրջարեղական, հրաւիրաղիւր, այցաքարտ և ըն.) ամենա-վերջին նորաձեւութեամբ և ճաշակով: Փառաւորութեամբ համար մասնաւոր դիւրութիւններ կ'ընծայուի: Հասցէ՝ Կ. Պոլիս, Պապը Ալի Շատտէսի, Օրխան-պէյ խան, «Կիւթէմպերկ» Մատենադար, թիւ 26: